

Το παζλ της Μεσογείου

Το παζλ της Μεσογείου

ΝΥΧΤΟΠΕΤΑΛΟΥΔΑ (Saturnia pyri)

Είναι η πιο μεγάλη νυκτοπεταλούδα της Ευρώπης με άνοιγμα φτερών που φτάνει τα 166 χιλιοστά. Ζει στα θερμότερα μέρη της Ευρώπης και της Άπω Ανατολής από το Μαρόκο ως το Ιράν σε ανοικτωσιές με απομονωμένους θάμνους και δέντρα, σε πάρκα, οπωρώνες κι αμπέλια και σε υψόμετρο από το επίπεδο της θάλασσας ως τα 2.000 μέτρα. Απαντά επίσης στα μεγάλα νησιά της Κρήτη, Κορσικής και Σαρδηνίας.

ΕΛΙΆ

Δέντρο ιερό κι ευλογημένο, η ελιά είναι από τα παλαιότερα καλλιεργούμενα καρποφόρα είδη του κόσμου. Πιθανότατα η καλλιέργεια της άρχισε στην Παλαιστήνη πριν το 3.000 π.Χ. και καλλιεργήθηκε επίσης στην Κρήτη από τα μέσα της ίδιας χιλιετίας. Αποτελεί το χαρακτηριστικότερο φυτό της Μεσογείου, αφού μόνο γύρω της οι κλιματικές συνθήκες ευνοούν την ανάπτυξη της. Μεσόγειος και ελιά ταυτίζονται τόσο πολύ ώστε ακόμη και τα γεωγραφικά όρια της Μεσογείου μπορούν να οριστούν στο χάρτη σαν τους τόπους όπου φυτρώνουν ελιές.

ΚΡΙΣΗ ΑΛΜΥΡΟΤΗΤΑΣ (ΜΕΣΣΗΝΙΟ)

Ένα κρυμμένο μυστικό αποκαλύφθηκε μόλις το 1970 στον πυθμένα της Μεσογείου. Σε βαθιές κοιλάτες βρέθηκαν κοντρά στρώματα αλατιού, ανάμικτα με στρώματα λάσπης και φύκια που δε ζουν σε μεγάλα βάθη. Επρόκειτο για υπολείμματα από αρχαίες ρηχές αλμυρές λίμνες ηλικίας 6,5 εκατομμυρίων ετών που αποκάλυψαν ότι αυτή κάποτε εξατμιόταν κι άδειασε! Όταν οι κλειστές δίοδοι νερού του Ατλαντικού ξανάνοιξαν, τα νερά έφεψαν από ύψος 50 φορές μεγαλύτερο του Νιαγάρα και χρειάστηκε ένας αιώνας για να ξαναγεμίσει! Ακόμη και σήμερα το 90% των νερών της προέρχεται από εκεί.

ΔΕΝΤΡΟΣΟΜΠΑΝΑΚΟΣ ΑΛΓΕΡΙΑΣ

Το 1975 μία έκπληξη περίμενε τον κόσμο της ορνιθολογίας, αφού ένα νέο είδος ανακαλύφθηκε 20 μόλις χιλιόμετρα από τις ακτές της Αλγερίας, στα βουνά που φτάνουν εκεί ως τα 2.000 μέτρα. Ήταν ένας ακόμη ενδημικός Δεντροσομπανάκος της Μεσογείου (όπως αυτοί της Κορσικής και της Τουρκίας), το πρώτο νέο είδος που ανακαλύφθηκε μετά το 1937 στη δυτική Παλαιαρκτική, δηλαδή στην Ευρώπη δυτικά των Ουραλίων. Σήμερα υπολογίζεται ότι 1.000 μόνο άτομα ζουν στα ορεινά δάση της Αλγερίας που αποτελούνται από ενδημικά αλγερινά έλατα, δρύες και κέδρα.

ΓΥΠΕΣ

Σπάνιοι Γυπαετοί πετούν στα απότομα βουνά της Κορσικής και της Κρήτης, Μαυρόγυπες φωλιάζουν στα δάση της Μαγιόρκας, αποικίες Όρνιων απαντούν σε αρκετά νησιά κι ο μικρότερος Ασπροπάρης (ή Αιγυπτιακός γύπας) φωλιάζει στη Σικελία και τη Μαγιόρκα. Τα 4 είδη γυπών καθαρίζουν την ύπαιθρο τρώγοντας ψοφίμια. Κινδυνεύουν κυρίως από δηλητηριασμένα δολώματα που τοποθετούνται συνήθως για σαρκοφάγα θηλαστικά που προκαλούν ζημιές στην κτηνοτροφία. Η απουσία όμως τέτοιων σαρκοφάγων από τα νησιά τα καθιστά έτσι ασφαλές καταφύγιο για τους γύπες.

Τα αγρίμια & το αγριοπρόβατο

Τα αγριοπρόβατα της Κορσικής, της Σαρδηνίας και της Κύπρου έχουν τον ίδιο κοινό πρόγονο: το οικόσιτο πρόβατο, που εξημερώθηκε στη Μέση Ανατολή πριν από 8.500 περίπου χρόνια. Αντίστοιχα τα κρητικά αγρίμια (Κρι-κρι), προέρχονται από αίγαγρους που μετέφερε ο άνθρωπος από την Ασία πριν από 6.000 - 7.000 χρόνια. Οικόσιτα άτομα που ξέφυγαν «αγρίεψαν» και κάποια «άγρια χαρακτηριστικά», π.χ. τα τεράστια κέρατα, επανήλθαν σιγά-σιγά, λόγω της απουσίας ανθρώπινης επιλογής. Λίγα από αυτά τα «άγρια» είδη επιβιώνουν σήμερα στα απομονωμένα βουνά των αντίστοιχων νησιών.

Μακάκοι

Οι μακάκοι της Μπαρμπαρίας, ζουν ακόμη σε αγέλες, στα αιωνόβια δάση κέδρου στην οροσειρά του Άτλαντα, την Αλγερία, το Μαρόκο, την Τυνησία και το Γιβραλτάρ. Από εκεί, όπου βρίσκονται για πάνω από 5.000.000 χρόνια, εξαπλώθηκαν στην Ασία δημιουργώντας πολλά είδη αλλά και στη Βόρεια Ευρώπη όπου όμως είναι γνωστοί πλέον μόνο από τα απολιθώματά τους. Σήμερα στο Γιβραλτάρ ζει ένας μικρός πληθυσμός 160 ατόμων που όμως δεν είναι γηγενής, αφού πρόσφατα έχει ενισχυθεί με άτομα από την Αφρική.

Αιγαίογλαρος

Αυτός ο σπάνιος γλάρος ζει μόνο στη Μεσόγειο. Στην χώρα μας συννάζει κυρίως σε απόμερα νησάκια ή ακτογραμμές σαν αποκλειστικά ψαροφάγος. Ψαρεύει αφρόμαρα (γόπες μελανούρια, καλογρίτσες, κεφαλόπουλα) με μια πολύ ιδιαίτερη τεχνική ψαρέματος: πετώντας αργά, πολύ χαμηλά πάνω από τη θάλασσα, εντοπίζει κι αιφνιδιάζει όποιο ψάρι βρεθεί κοντά του αρπάζοντάς το επιδέξια από την επιφάνεια με το ράμφος του.

Ο ΆΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Με εξαίρεση ίσως κάποια κάθεται απότομα βράχια και κάποιες πολύ απομονωμένες ορεινές περιοχές δεν υπάρχει πιθανά ούτε ένα κομματάκι γης στη Μεσόγειο που να μην έχει αλλάξει από την παρουσία του ανθρώπου. Εδώ αναπτύχθηκαν κάποιοι από τους αρχαιότερους πολιτισμούς του κόσμου κι έχουν βρεθεί απολιθώματα που φτάνουν στην αυγή της ανθρώπινης ιστορίας. Έτσι δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι στα μεσογειακά τοπία η φύση κι ο πολιτισμός συν-εξελιχθηκαν για να δημιουργήσουν ότι βλέπουμε σήμερα γύρω μας.

ΕΝΔΗΜΙΚΆ ΈΛΑΤΑ

Μετά τον επαναπλημμυρισμό της Μεσογείου, που είχε αδειάσει πριν από 6,5 εκ. χρόνια, τα βουνά της απομονώθηκαν. Έτσι, έλατα και κέδρα που ζούσαν εκεί εξελίχθηκαν σε νέα είδη. Εννέα ενδημικά είδη ελάτου ζουν σήμερα σε κάθε μια από τις παρακάτω περιοχές: στο Μαρόκο, τη Νότια Ισπανία, την Αλγερία, τη Σικελία, τη νότια και τη βόρεια Ελλάδα (Κεφαλληνιακή και Υβριδογενής Ελάτη) και την Τουρκία (3 είδη). Το πιο απειλούμενο είναι το έλατο της Σικελίας, όπου 30 μόνο ώριμα δέντρα ζουν σε άγρια κατάσταση.

Ηφαίστεια

Η προσκόλληση της Αφρικανικής στην Ευρασιατική τεκτονική πλάκα, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα με ρυθμό 2 εκατοστών το χρόνο, έχει δώσει πολλά τεκτονικά συμβάντα, τόσο σεισμούς όσο και νέο-σχηματιζόμενα ηφαίστεια. Από τα γνωστότερα ηφαίστεια παγκοσμίως είναι αυτό της Σαντορίνης που προκάλεσε ένα από τα πιο καταστροφικά γεγονότα στην ανθρώπινη ιστορία εξαφανίζοντας το Μινωικό πολιτισμό, αλλά κι αυτό του Βεζούβιου που κατέστρεψε την Πομπηία. Άλλα γνωστά ενεργά ηφαίστεια της μεσογειακής λεκάνης είναι της Αίτνας και του Στρόμπολι.

ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΦΩΚΙΑ

Οι φώκιες της Μεσογείου (Monachus monachus), είναι γνωστές από τα αρχαία χρόνια, όταν ζούσαν ακόμη κοπαδιαστά και ξεκουράζονταν στις παραλίες. Σήμερα ωστόσο, λόγω της ανταγωνιστικότητάς τους με τον άνθρωπο έχουν περιοριστεί στις θαλάσσινες σπηλιές. Είναι το σπανιότερο είδος φώκιας στον κόσμο, το πιο απειλούμενο θαλάσσιο θηλαστικό της Ευρώπης και συγκαταλέγεται στα 12 σπανιότερα θηλαστικά του πλανήτη. Στη χώρα μας ζει κι αναπαράγεται ο μεγαλύτερος παγκόσμιος πληθυσμός της κι έτσι η Ελλάδα έχει το μεγαλύτερο μερίδιο της ευθύνης για τη διατήρησή της στο μέλλον.

ΜΑΥΡΟΠΕΤΡΪΤΕΣ

Αυτά τα σπάνια και μοναδικά στον κόσμο γεράκια φωλιάζουν σε αποικίες διάσπαρτες στη Μεσόγειο: στην Ισπανία, την Ιταλία, την Κροατία, την Ελλάδα, την Κύπρο, την Τουρκία, το Μαρόκο, την Αλγερία και την Τυνησία. Το 70% όμως του παγκόσμιου πληθυσμού τους φωλιάζει σε απομονωμένα βραχονήσια του Αιγαίου και της Κρήτης. Γι αυτό η Ελλάδα είναι η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό ευθύνης σε ολόκληρο τον πλανήτη για τη διατήρησή τους στο μέλλον.

ΟΧΙΆ ΤΗΣ ΜΗΛΟΥ

Ξερή και ζεστή η μεσογειακή λεκάνη αποτελεί ιδανικό τόπο για ερπετά. Εδώ απαντούν 165 είδη, το 70% των οποίων είναι ενδημικά. Ανάμεσα τους η οχιά της Μήλου (Macronipera schweizeri), που απαντά μόνο στα νησιά Μήλο, Κίμωλο, Πολύαιγο και Σίφνο, όπου απομονώθηκε πριν από 5.000.000 χρόνια. Επίδεξις κυνηγός, εφοδιασμένος με ισχυρό δηλητήριο, τρέφεται το φθινόπωρο όπως κι ο Μαυροπετρίτης, σχεδόν αποκλειστικά με μεταναστευτικά πουλιά. Τις άλλες εποχές προτιμάει τα τρωκτικά και σπανιότερα τις σαύρες.

ΑΚΑΝΘΟΠΟΝΤΙΚΌΣ

Ο παράξενος αυτός ποντικός αυτός παίρνει το όνομά του, Ακανθοποντικός (Acotmys minous), από τα μικρά χαρακτηριστικά αγκάθια που φέρει στην πλάτη του. Ζει στα φρύγανα όπου βρίσκεται καταφύγιο ή φτιάχνει τη φωλιά του στις ρωγμές των βράχων. Ιδιαίτερα ευάλωτος στο κρύο το χειμώνα μπορεί να αναζητήσει καταφύγιο ακόμη και μέσα σε ανθρώπινες κατοικίες. Είναι ενδημικός της Κρήτης και σπάνιος. Κινδυνεύει από την άμετρη ανοικοδόμησή για τουριστικούς σκοπούς.

ΧΑΜΑΙΛΕΟΝΤΕΣ

Είναι το μοναδικό αποκλειστικά δεντρόβιο ερπετό της Ευρώπης. Έχει την ικανότητα να αλλάζει χρώματα μιμούμενο το περιβάλλον του και τρέφεται με έντομα που συλλαμβάνει με τη μακριά κολλώδη γλώσσα του που εκτινάζεται αιφνιδιαστικά πολλά εκατοστά μακριά του. Από τα 131 είδη όλου του κόσμου, στην Ευρώπη απαντούν μόνο δύο: ο κοινός χαμαιλέοντας που ζει στη Σάμο, την Ισπανία, τη βόρεια Αφρική, τη Μέση Ανατολή και πιθανά στη Σικελία, κι ο Αφρικανικός που η εξάπλωση του φτάνει βόρεια ως την Αίγυπτο αλλά βρίσκεται επίσης και στη Γιάλοβα της Πύλου στην Πελοπόννησο.

ΣΑΛΑΜΆΝΔΡΕΣ ΚΑΙ ΦΡΥΝΟΙ

63 είδη αμφιβίων απαντούν στη Μεσόγειο και πάνω από τα μισά (60%) είναι ενδημικά. Οι ενδημικές Σαλαμάνδρες της Κορσικής και της Σαρδηνίας αποτελούν αρχαίους τύπους χωρίς πνεύμονες κι αναπνέουν μέσω του στόματος και του δέρματος. Ο ενδημικός φρύνος της Μαγιόρκας, πολύ κοινός μέχρι πρόσφατα, εξαφανίστηκε σχεδόν μετά την εισαγωγή φιδιών από την ηπειρωτική Ευρώπη. Σήμερα επιβιώνει μόνο σε 5 κείμαρρους σε απότομα ορεινά φαράγγια. Έστω κι ένα φίδι αν καταφέρει να σκαρφαλώσει ως εκεί, μπορεί να εξαφανίσει όλο τον πληθυσμό μέσα σε μια νύχτα.

ΟΡΧΙΔΕΕΣ

Η ποικιλία των ενδημικών φυτών που περιορίζονται σε λίγες μόνο τοποθεσίες, δείχνει τον πλούτο της Μεσογείου. Ανάμεσά τους οι ορχιδέες που ήταν αφιερωμένες στην αρχαία Ελλάδα στους Σάτυρους. Περίπου 57.000 βολβοί ορχιδέας που ανήκουν σε 38 είδη συλλέγονται κάθε χρόνο στην Τουρκία για την παραγωγή σαλεπιού, ενός δημοφιλούς ροφήματος. Έτσι πολλά άγρια είδη απειλούνται με τοπικές εξαφανίσεις.

ΝΆΝΟΙ ΕΛΈΦΑΝΤΕΣ

Όταν η Μεσόγειος που είχε αδειάσει πριν από 6,5 εκ. χρόνια ξαναγεμίσει, τα βουνά της μετατράπηκαν σε νησιά και τα ζώα που βρέθηκαν εγκλωβισμένα εκεί άρχισαν να εξελίσσονται. Κάποια όπως ελέφαντες κι ιπποπόταμοι νανοποιήθηκαν, ενώ άλλα όπως κύκνοι, χελώνες και τρωκτικά έγιναν γιγαντιαία. Απολιθώματα νάνων ελεφάντων και ιπποποτάμων έχουν βρεθεί στη Μάλτα, στη Σικελία, τη Σαρδηνία, την Κρήτη, την Κύπρο και σε νησιά των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων. Τα πιο πρόσφατα ευρήματα είναι ηλικίας μόλις 8.000 ετών.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Η μεγα-θάλασσα Τηθύς πριν 200 εκατομμύρια χρόνια ένωσε Ατλαντικό κι Ειρηνικό ωκεανό και χώριζε τις 2 υπερ-ηπείρους της Πανγαίας, Γκοντβάνα και Λαυρασία. Πριν 15 εκατομμύρια χρόνια η Αφρική κόλλησε με τη Μέση Ανατολή κι έκλεισαν τα στενά του Σουέζ. Τότε τα ψάρια του Ινδικού και του βόρειου Ατλαντικού άρχισαν να εξελίσσονται μόνο τους, άλογα κι αντιλόπες από στην Ευρασία πήγαν στην Αφρική, ενώ ελέφαντες και μαϊμούδες βρέθηκαν στην Ευρασία. 6,5 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα η Αφρική κόλλησε με την Ιβηρική ηερσόννησο δημιουργώντας τελικά τη «θάλασσα μας».